

Цільова спрямованість у контексті ціннісного проектування особистості

Hulias I.A. Purpose orientation in the context of valued direction of personality / I.A. Hulias // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufrieva. – Issue 28. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 106–115.

І.А. Гуляс. Цільова спрямованість у контексті ціннісного проектування особистості. Статтю присвячено надзвичайно актуальній і важливій проблемі цільової спрямованості в контексті аксіопсихологічного проектування особистості, основою якого є здатність останньої рефлексувати власні моделі реальності, аналізувати та критично перетворювати конфігурації їх значущих компонентів, розробляти і втілювати в життя проекти їх творчої реконструкції.

Зазначено, що спрямованість особистості передусім пов'язана з вибором нею тих цінностей, які пропонує суспільство і які вона може реалізовувати, розвивати чи навіть творити залежно від індивідуальних особливостей і обмежень довкілля. Індивідуальний вибір цінностей визначає зміст спрямованості особистості.

Акцентовано увагу на тому, що проєктивна функція цільової спрямованості забезпечується стратегічністю, тобто здатністю планувати власне майбутнє, визначати головний вектор життєвого шляху, бачити перспективу свого розвитку, і реалістичністю – співвідносити рівень складності поставленої мети зі ступенем імовірності її досягнення.

Наведено кількісні показники структури цільової спрямованості опитаних за «Методикою дослідження цільової спрямованості особистості» Я.В. Васильєва. Із семи сфер цільової спрямованості особистості (особиста, інтимна, сімейна, дружня, навчально-професійна, суспільна, самодіяльна) переважають: у студентів – особиста, дорослих – сімейна, загалом по вибірці – особиста. В обох групах і в цілому по вибірці, на жаль, дуже низькі показники має дружня сфера.

Ключові слова: цільова спрямованість особистості, аксіопсихологічне проектування, цінності, сфери цільової спрямованості.

И.А. Гуляс. Целевая направленность в контексте ценностного проектирования личности. Статью посвящено необычайно актуальной и важной проблеме целевой направленности в контексте аксиопсихологического проектирования личности, основой которого есть способность последней рефлексировать личные модели реальности, анализировать

и критично преобразовывать конфигурации их главных компонентов, разрабатывать и внедрять в жизнь проекты их творческой реконструкции.

Отмечено, что направленность личности прежде всего связана с выбором ею тех ценностей, которые предлагает общество и которые она может реализовывать, развивать или даже творить в зависимости от индивидуальных особенностей и ограничений окружения. Индивидуальный выбор ценностей определяет содержание направленности личности.

Акцентируется внимание на том, что проективная функция целевой направленности обеспечивается стратегичностью, то есть способностью планировать личное будущее, определять главный вектор жизненного пути, видеть перспективу своего развития, и реалистичностью – соотносить уровень сложности поставленной цели со степенью вероятности ее достижения.

На основании эмпирического исследования, проведенного с помощью проективной «Методики исследования целевой направленности личности» Я.В. Васильева, проанализировано количественные показатели структуры целевой направленности респондентов. Из семи сфер целевой направленности личности (личной, интимной, семейной, дружественной, учебно-профессиональной, общественной, самодеятельной) доминируют: у студентов – личная, взрослых – семейная, в целом по выборке – личная. В обеих группах и в целом по выборке, к сожалению, очень низкие показатели демонстрирует дружественная сфера.

Ключевые слова: целевая направленность личности, аксиопсихологическое проектирование, ценности, сферы целевой направленности.

Постановка проблеми. Кардинальні перетворення суспільної системи і зміни, що відбулися в українській спільноті, потребують переоцінки низки фундаментальних цінностей. Соціальні зміни, які обумовлюють необхідність прийняття кожним суб'єктом загалом відповідальності за власну долю, поступово утверджують у суспільній свідомості нову систему ціннісних орієнтацій. Актуальність даної проблеми визначається суперечностями між сучасними соціальними умовами, що ставлять особливі вимоги до формування системи ціннісних орієнтацій особистості, і недостатньою вивченістю психологічних факторів і механізмів її розвитку, а також слабкою розробленістю конкретних прийомів відповідного цілеспрямованого впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що вперше поняття диспозиції спрямованості використано В. Штерном у його дослідженнях, а термін «спрямованість особистості» прийнято В.С. Мерліним наприкінці 60-х років минулого століття як такий, що відображає уявлення про систему мотивів і узагальнених відношень, цінностей і переконань, властивих осо-

бистості. Проте спрямованість, як властивість останньої, учений експериментально не вивчав [6, с. 175, 178].

У психологічну науку словосполучення «спрямованість особистості» введено відомим радянським психологом С.Л. Рубінштейном [3, с. 9].

Наукові пошуки спрямованості особистості пов'язані з дослідженнями життєвих позицій (О'К Корал Ф. Ернст та ін.), стилів життя (А. Адлер, З. Петрасинський та ін.), активної позиції (Л.І. Божович та ін.), ієрархічної структури мотивів (Л.І. Божович, Т.Є. Коннікова, М.С. Неймарк, В.Е. Чудновський та ін.), соціальної установки (Г.М. Андрєєва, Ш.А. Надірашвілі та ін.), особистісного смислу (О.М. Леонт'єв та ін.) тощо.

Стосовно цільової спрямованості, зауважимо, що як окрему проблему в психології її безпосередньо не вивчали. Деякі аспекти цього феномена та його висвітлення в зарубіжній психології розкрито у працях К.О. Абульханової-Славської, К. Левіна, О.В. Лішина, О.М. Леонт'єва, Б.Ф. Ломова, К. Обухівського та ін.

У сучасній українській психології з розглядуваної проблеми представлено чимало ґрунтовних теоретико-експериментальних і прикладних досліджень (С.Д. Максименко, В.А. Семиченко, Ю.М. Швалб та ін.). На особливу увагу заслуговує монографія Я.В. Васильєва «Футурреальная психология личности», присвячена цільовій спрямованості як орієнтації на майбутнє, що проявляється через футурреальну функцію психічної діяльності.

Мета статті – виявити та проаналізувати кількісні показники структури цільової спрямованості особистості досліджуваних різних вікових груп.

Виклад основного матеріалу дослідження. У психології серед системотвірних характеристик особистості виокремлюють її спрямованість (Л.І. Божович, К.М. Гуревич, Б.Ф. Ломов, С.Л. Рубінштейн, Д.І. Фельдштейн та ін.). Спрямованість за С.Л. Рубінштейном – це певні динамічні тенденції, що через домінуючі мотиви обумовлюють діяльність людини, виходячи з її цілей і завдань. Складовими спрямованості є: смисловий компонент, що характеризує її предметний зміст, і динамічний компонент (так звана «напруга», пов'язана з джерелом спрямованості) [9]. На відміну від К. Левіна, С.Л. Рубінштейн не відокремлює динамічний компонент від смислового [12].

Спрямованість особистості пов'язують із системою стійко домінуючих мотивів, що визначають її цілісну структуру [1]. Ця система детермінує поведінку і діяльність людини, орієнтує її активність. Від спрямованості особистості залежить її «облич-

чя» в соціальному плані і те, якими власне моральними нормами і критеріями вона керується [7, с. 103]. З такими функціями спрямованості особистості складно не погодитися, оскільки вони визначають її як одну з провідних особистісних характеристик.

Змістовий бік спрямованості особистості, її ставлення до довкілля, інших людей і себе обумовлює система ціннісних орієнтацій [5; 8, с. 637]. Ціннісні орієнтації виражають особистісну значущість соціальних, культурних, моральних цінностей, віддзеркалюючи ціннісне ставлення до дійсності. Цінності регулюють спрямованість, ступінь зусиль суб'єкта, значною мірою, визначають мотиви та цілі організації діяльності. За В. Франклом, «цінності ведуть і притягують людину ... у людини завжди є свобода: свобода робити вибір між прийняттям і відкиданням пропонованого, тобто між тим, чи здійснити потенційний смисл, чи залишити його нереалізованим» [10, с. 246]. Цінність – єдина міра зіставлення мотивів [2, с. 122]. Окрім того, ціннісні орієнтації є важливим компонентом суб'єктної твірної активності та власне суб'єкта в ній [11, с. 196].

Становлення світу цінностей реалізується на межі реально-го та бажаного, суцього й належного, наявного і потрібного. В ціннісному виборі відбувається «народження» людини як такої. Цінності, відповідно, задають загальну спрямованість інтересам і устремлінням особистості; ієрархію індивідуальних переваг і зразків; цільову й мотиваційну програму; рівень домагань і престижних переваг; уявлення про належне та механізми селекції за критеріями значущості; міру готовності й рішучості (через волеволі компоненти) до реалізації власного «проекту» життя.

Цінності проявляються і розкриваються через оцінки, які людина дає собі, іншим, обставинам тощо; її уміння структурувати життєві ситуації, приймати рішення у проблемних і виходити з конфліктних ситуацій; вибіркові лінії поведінки в екзистенційно та морально забарвлених ситуаціях; уміння задавати і змінювати домінанти власної життєдіяльності.

Перш ніж здійснити важливу соціальну дію, доленосний учинок особа попередньо «програє» їх в думці. При цьому основою її мислительної діяльності виступає когнітивна модель соціальної реальності, що формується онтогенетично, в процесі соціалізації особи та засвоєння нею традиційних форм поведінки і спілкування, зберігається в пам'яті й актуалізується в ситуаціях соціальної взаємодії. Оперуючи з когнітивною моделлю відображеної дійсності, мислення людини оцінює те, що відбувається-

ся, разом з процесами уяви розробляє проекти майбутніх дій і прогнозує наслідки їх реалізації.

Отже, здатність рефлексувати свої моделі реальності, аналізувати та критично перетворювати конфігурації їх значущих компонентів, розробляти і втілювати в життя проекти їх творчої реконструкції є основою аксіопсихологічного проектування особистості [4, с. 17].

З метою вивчення зазначеного у назві статті феномена використано «Методику дослідження цільової спрямованості особистості» Я.В. Васильєва [3, с. 104–114].

У дослідженні взяли участь 93 особи (58 студентів спеціальності «Початкова освіта» віком 20-21 рік і 35 учителів початкових класів 40-60 років (початку ранньої і середньої дорослості за Г. Крайгом) жіночої статі з вищою освітою). Вибіркова сукупність відповідала генеральній сукупності за основними соціально-демографічними показниками: статеву приналежністю, віком, професією, освітою тощо. Дослідження проводили на базі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

Сутність вищезгаданої методики полягала в тому, що респондентам упродовж десяти хвилин необхідно було продовжити двадцять незавершених речень, що починаються словами «Я хочу ...» чи «Мені хочеться ...» (позиція 2, див. табл. 1), «провокувавши» у такий спосіб досліджуваних до постановки цілей, які віддзеркалюють бажання і наміри особистості.

Після виконання цього завдання досліджувані заповнюють позиції 3-9 таблиці 1, де, відповідно, ранжують речення за значущістю для себе; проставляють час, коли, на їх думку, кожне з написаних бажань може здійснитися; оцінюють їх (речення) від 0 до 10 балів, залежно від міри вираження у кожного з опитуваних і проставляють номер кола спілкування чи сфери діяльності, до якої, на їх думку, відноситься кожне бажання.

Таблиця 1

Бланк для отримання вихідних даних методики

№ з/п	Речення	З	Д	Р	М	Е	В	К
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Я хочу							
...	...							
20	Я хочу							

Далі, на основі отриманих результатів дослідження, ми проводили їх статистичну обробку, яку здійснювали шляхом підрахунку кількості цілей, відсотків і знаходження середнього арифметичного для кожної зі сфер спрямованості в групах досліджуваних (для побудови графічного профілю). Передусім нас цікавила кількість цілей у кожній із семи сфер, розрахувавши яку, можна визначити провідні для кожної особистості сфери. Отже, розглянемо змістову й кількісну характеристики сфер спрямованості.

Результати емпіричного дослідження представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Кількісні показники сфер цільової спрямованості особистості за «Методикою дослідження цільової спрямованості особистості» (Я.В. Васильєва), у %

Досліджувані	Назви сфер						
	Особиста	Інтимна	Сімейна	Дружня	Навчально-професійна	Суспільна	Самодіяльна
<i>n</i> = 58, (20-21 рік)	42,67	13,53	8,62	3,53	13,88	7,84	9,91
<i>n</i> = 35, (40-60 років)	28,0	4,57	31,29	6,71	8,14	18,43	2,86
Всього по вибірці	70,67	18,1	39,91	10,24	22,02	26,27	12,77

Особиста сфера цільової спрямованості охоплює цілі щодо піклування про себе, орієнтовані на власне Я. Вони переважно егоцентричні, меркантильні й утилітарні. Проте, до цієї ж сфери відносяться й цілі, спрямовані на підтримку здоров'я і самовдосконалення. З усієї кількості цілей до особистої сфери у даних вибірках відносилося 495 (у студентів) і 196 (у дорослих), що склало 42,67 % і 28 % відповідно.

В *інтимній* сфері цілі спрямовано на взаємини з протилежною статтю, стосуються любові, зокрема і статевої, створення власної сім'ї, одруження, відтворення покоління. До цієї сфери в даних вибірках відносилися 157 і 32 цілей, що складає 13,53 % і 4,57 % відповідно.

Сімейна сфера містить цілі, пов'язані з батьківською сім'єю, батьками, бабусями і дідусями, братами й сестрами, рідною домівкою. Всього ця сфера включала 100 і 219 цілей (8,62 % і 31,29 % відповідно).

Дружня сфера зосереджує цілі, пов'язані з дружнім спілкуванням, друзями й іншими людьми, сумарне число яких дорівнює 41 і 47 (3,53 % і 6,71 % відповідно).

Навчально-професійна сфера є провідною у студентів. Їй приділено 161 і 57 цілей (13,88 % і 8,14 % відповідно).

Зміст цілей *суспільної* сфери охоплює загальнолюдські цінності, політичні та ідеологічні погляди, переконання, причому практична діяльність не пов'язана з професійною чи навчальною (або пов'язана опосередковано). Цілі зазначеної сфери також не пов'язані з дозвіллям. Кількість цілей даної сфери розподілено так: 91 і 129 (7,84 % і 18,43 % відповідно).

Самодіяльна сфера охоплює цілі, пов'язані з самостійною діяльністю, не нав'язані зовні, а здійснювані за власною ініціативою. Указана сфера також відрізняється і від дозвілля, що має розважальний характер, яке в такому контексті стосується особистої сфери. Всього в даній сфері було 115 і 20 цілей (9,91 % і 2,86 %).

Особливості структури цільової спрямованості особистості за середніми показниками по групах представлено на рисунку 1.

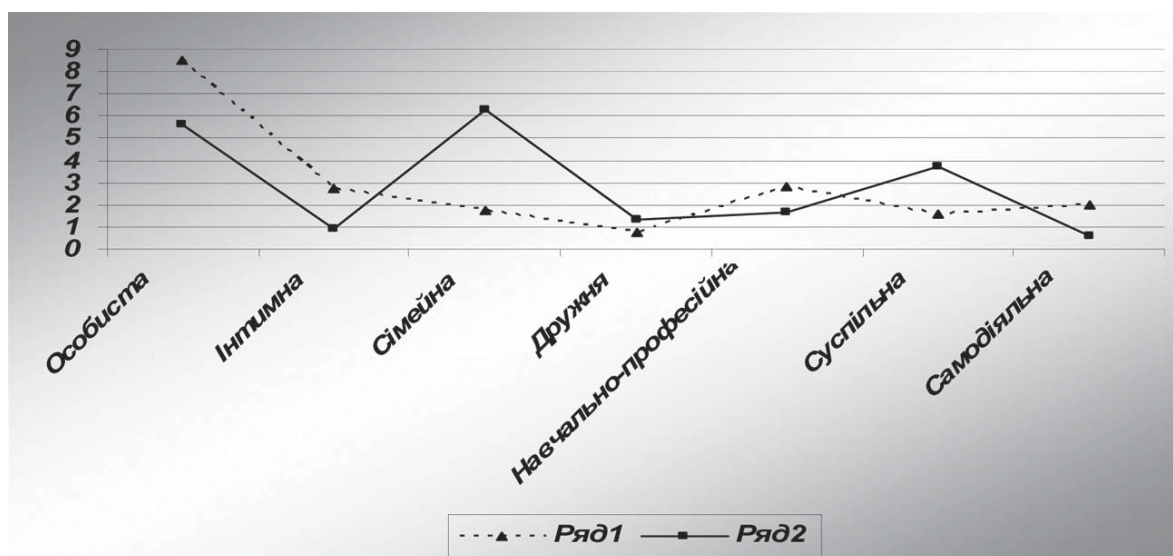

Рис 1. Графічний профіль структури цільової спрямованості особистості (за середніми показниками по групах)

Примітка. Ряд 1 – студенти (віком 20-21 року), ряд 2 – дорослі (віком 40-60 років).

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо: 1) спрямованість особистості передусім пов'язана з вибором нею тих цінностей, які пропонує суспільство і які вона може реалізовувати, розвивати чи навіть творити залежно від індивідуальних особливостей і обмежень довкілля; 2) індивідуальний вибір цінностей визначає зміст спрямованості особистості; 3) проєктивна функція цільової спрямованості забезпечується стратегічністю, тобто здатністю планувати власне майбутнє, визначати головний вектор життєвого шляху, бачити перспективу свого розвитку, і реалістичністю – співвідносити рівень складності поставленої мети зі ступенем імовірності її досягнення; 4) із семи сфер цільової спрямованості особистості переважають: у студентів – особиста, дорослих – сімейна, загалом по вибірці – особиста. В обох групах і в цілому по вибірці, на жаль, дуже низькі показники має дружня сфера.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні рівневої структури цільової спрямованості особистості.

Список використаних джерел

1. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
2. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф.Е. Василюк. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 200 с.
3. Васильев Я.В. Футурреальная психология личности : [Монография] / Ярослав Васильевич Васильев. – Николаев : Изд-во «Илион», 2007. – 519 с.
4. Гуляс І.А. Загальнопсихологічний формат вивчення проблеми аксіопсихологічного проектування особистості / І.А. Гуляс // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. – Одеса, 2010. – № 8. – С. 15–19.
5. Личность и её ценностные ориентации. Информ. бюллетень ИКСИ АН СССР. – М. : Наука, 1969. – Вып. 1-2. – 142 с.
6. Лишин О.В. Понятие «направленность личности» в отечественной и мировой психологии / Олег Всеволодович Лишин // Мир психологии. – 2008. – № 2 (54). – С. 175–185.
7. Мерлин В.С. Структура личности : характер, способности, самосознание. Учеб. пособие к спецкурсу «Основы психологии личности» / В.С. Мерлин. – Пермь : ПГПИ, 1990. – 110 с.
8. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / [ред.-сост. Райгородский Д.Я.]. – Самара : Издательский дом «БАХРАХ-М», 2002. – 672 с.

9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии : в 2 т. / С.Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 2. – 328 с.
10. Франкл В. Человек в поисках смысла : введение в логотерапию / Виктор Франкл // Доктор и душа. – С-Пб. : Ювента, 1997. – С. 13-152.
11. Хайкин В.Л. Активность (характеристики и развитие) / В.Л. Хайкин. – М. : МПСИ ; Воронеж : НПО МОДЭК, 2000. – 448 с.
12. Lewin K. Dynamic theory of personality / Kurt Lewin. – N.Y. : McGraw Hill, 1935. – 286 p.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bojovych L. I. Personality and her forming in child's age / L.I. Bojovych. – M. : Inlightening, 1968. – 464 p.
2. Vasylyuk F. E. Psychology of experiencing / F. E. Vasylyuk. – M. : Publishing house of the Moscow university, 1984. – 200 p.
3. Vasyl'ev Ya. V. Futuras real psychology of personality : [Monograph] / Yaroslav Vasilievich Vasyl'ev. – Mykolaiv : Publishing hous «Ilyon», 2007. – 519 p.
4. Gulyas I. A. General psychological format of study of problem of the aksiopsychological planning of personality / I. A. Gulyas // Science and education. Scientific and practical journal of South scientific center of NAPS of Ukraine. – Odessa, 2010. – № 8. – С. 15–19.
5. Personality and her valued orientations. Inform. bulletin of IKSU AN the USSR. – M. : Science, 1969. – Prod. 1-2. – 142 p.
6. Lichyn O.V. Concept «Orientation of personality» in home and world psychology / Oleg Vsevolodovich Lichyn // World of psychology. – 2008. – № 2(54). – С. 175–185.
7. Merlyn V.S. Structure of personality : character, capabilities, consciousness. Studies. manual to the special course of «Basis of psychology of personality» / V.S. Merlyn. – Perm : PGPY, 1990. – 110 p.
8. Practical psychoactivator. Methodologies and tests. Train aid / [editor-compiler Raygorodskoy D. Ya.]. – Samara : Publishing House of «BACHRACH-M», 2002. – 672 p.
9. Rubinstein S. L. Bases of general psychology : in 2 т. / S. L. Rubinstein. – M. : Pedagogics, 1989. – Т. 2. – 328 p.
10. Frankl V. Man in search of sense: introduction to the logotherapy / Victor Frankl // Doctor and soul. – SPb. : Yuventa, 1997. – С. 13–152.

11. Haykin V. L. Activity (descriptions and development) / V. L. Haykin. – M. : MPSY ; Voronezh: NPO MODEK, 2000. – 448 p.
12. Lewin K. Dynamic theory of personality / Kurt Lewin. – N.Y. : McGraw Hill, 1935. – 286 p.

I.A. Hulas. Purpose orientation in the context of valued direction of personality. The article is devoted to the highly actual and important problem of purpose orientation in the context of the axiopsychological projecting of personality, basis of that is ability of the personality to reflect own models of reality, analyze and critically convert configurations of their meaningful components, to develop and realize projects of their creative reconstruction.

It is marked that the orientation of the personality is foremost related to the choice of those values, which are offered by society, and that she can realize, develop or even create depending on individual features and limitations of environment. The individual choice of values determines the sense of orientation of the personality.

The attention is focused on that the project function of purpose orientation is provided by strategies, i.e. by ability to plan actually future, to determine the main vector of course of life, see the prospect of the development, and realistic events, i.e. by ability to correlate the level of complication of the put aim with the degree of probability of its achievement.

On the basis of the empiric data got by means of project «Methodology of research of purpose orientation of personality» of Y.V. Vasyliiev, the quantitative indexes of structure of purpose orientation of polled are analysed. Among seven spheres of purpose orientation to personality (personal, intimate, domestic, friendly, educational-professional, public, amateur) the following ones prevail: personal – for students, domestic – adults, personal – on the whole on a selection. In both groups and on the whole on a selection, unfortunately, a friendly sphere has very subzero indexes.

Key words: purpose orientation of personality, axiopsychological projecting, values, spheres of purpose orientation.

Received January 06, 2015

Revised January 21, 2015

Accepted February 14, 2015